

Demode na mode

igra u dogovorenoj formi

Ivona Juka, mlada redateljica zapaženog dokumentarnog filma *Što sa sobom preko dana*, koji upravo igra u kinima u Zagrebu, Rijeci i Splitu, govori o ljudima koji se zovu zatvorenici, a žive u Lepoglavi

Razgovarala: **Stela Jelinčić**
Fotografije: **Kristijan Topolovec / Gerila**
Šminka: **Renata Mamić**

Ivona je napravila pravu pičkastu atmosferu. Sjedimo u maloj sobici za montažu s dva velika monitora, a ispred nas poslagane dvije kave, litra mlijeka, dvije kutije pljuga, dvije pepeljare, litra soka, dvije litre vina i za sve posebne čaše. Sjedi u kontrastnoj svjetlosti i sve se vrijeme naprežem da je uopće vidim, da skužim izraz lica. U istom kadru provedemo tri sata, obasjane velikim monitorima, razgovaramo. A montažica - mali sobičak, zatrpan velikim kutijama s Colom, čipsom, vinom i svim onim sponzorskim paketima koje ti uvale kad žičaš lovu, a daju ti nešto drugo... Kao da te vabe da uz režiju uzgojiš i neke druge vještine, recimo preprodaju i uvaljivanje. Kao dvije najbolje frendice, samo su nam falile pidžame... Popijemo sve vino, a kava, mlijeko i sok ostanu netaknuti.

skreno ću ti reći, Stela, uvijek mi je najteže odgovoriti na to pitanje – otkud mi neka ideja. Jednostavno se pojavi... odnekud. Ne znam to definirati, ne razmišljam o tome. Uglavnom, bacim ideju na papir, i onda to ide, posloži se sve nekako... A dosta radim i na papiru, raspišem ideju u raznoraznim smjerovima prije scenarija.

Prije ovog dokumentarca napravila sam dva u studentskoj produkciji, u sklopu programa akademije... A što mi je u ljudima interesantno – isto je teško pitanje. U sva tri filma bavila sam se ljudima koji su, 'ajmo reć', marginalci, onako s ruba društva. U *Dobro došao kući brate* – č je namjerno č jer su oni tako na torti napisali... E, ali svugdje su mi to ispravljali... Mislili valjda – ova prijavljuje film, a ne zna da se piše KUĆI. Bavio se taj film romskom obitelji koja dočekuje brata koji se vraća iz zatvora i usput se slavi mamin rođendan... Napravili oni feštu, tortu...

Film sam napravila na foru *iznevjerenog očekivanja* – ne, dakle, o romskoj obitelji koja skuplja staro željezo, krupni otpad, ili o njima kao socijalnom slučaju, nego sam htjela napraviti film o obitelji s kojom se može, 'ajmo reć', svaka hrvatska obitelj poistovjetiti, dakle, zanimali su me odnosi unutar obitelji. A bilo mi je izazovno napraviti to prepoznavanje baš kroz obitelj koju bi se, onako paušalno, stereotipski, držalo za obitelj s neakvim *rubnim* načinom obiteljskog života, strašno drukčijim od *našeg*.

U drugom dokumentarcu, *Plavi poni*, radi se o ženi koja je živjela u Vukovaru do njegova pada. Nije gledala rat iz fotelje iz Zagreba, nego je bila u Vukovaru do samog pada. I kad se, nakon par godina izbjeglištva, na 40-godišnjicu mature vraća, i brije da će se moći družiti sa školskim prijateljima, i Srbima i Hrvatima, jer vjeruje da je prijateljstvo bezuvjetno i da će se svi okupiti i poslije rata bez obzira na sve užase... – to je čini ET-jem, pa sam je zato i stavila na plavi poni bicikl... Baka plavog ponija jaše, okolo putuje i okuplja nekadašnje prijatelje, današnje neprijatelje.

Tako je to išlo i s ovim zatvorenicama u mom trećem dokumentarcu...

Dozvola za snimanje

Uvijek me, izgleda, nekako zanimaju ljudi koji nam se čine potpuno suprotnima, a onda u njima nađemo sve ono po čemu smo im nalik.

A kako se uopće ljudi uspoređuju? Mislim da se s nekim drugim mi ne identificiramo, ne poistovjećujemo po istosti ili sličnosti iskustva, po iskustvenom backgroundu, nego po mogućnosti da se doživljavamo, po nečemu katarzičnom, po kapacitetu za empatiju... Uvijek navodim primjer Hamleta. Iako mog tatu nije ubio moj stric i oženio se mojom mamom, ja se, dok čitam ili gledam Hamleta, identificiram s njim, doživljam sve njegovo kao svoje.

I tako krenula ja ususret tim zatvorenicama... Napisala scenarij, predala na ministarstvo i prošla na natječaju... I sad je to, kao, u redu, ali treba dobiti dozvolu za snimanje.

Kako mi je to uopće uspjelo, pitaš me. Ma strašno mi je dugo trebalo da je dobijem... Ne daju i ne daju da nekako dođem do tih zatvorenika... Ali dok čekam, pripremam ti se ja, pričam sa socijalnim radnicima, penolozima, bivšim osuđenima, molim ih da mi crtaju kako Lepoglava izgleda, da znam gdje je što, gdje je Zvijezda, gdje teretana, blagovao-nica i tako... A već sam pomalo i gubila nadu, pomišljala da vratim no-

vac... da ministarstvu pošaljem scenarij, sve razrade koje sam napravila, prikupljenu dokumentaciju, plan snimanja i jednostavno kažem – projekt je spreman, volja je tu, ali izgleda da nikad neću uspjeti ući u zatvor. I baš tada izađe tekst u novinama da je Stojan Matovulj napravio predstavu sa zatvorenicama-glumcima. Odmah ga nazovem... Kako je on glumac varaždinskog HNK, sudio je da se predstava koju je radio u zatvoru izvede u varaždinskom HNK... Bili su jako dobri, pa su ih pozvali i na gostovanje u Gavellu. E, to mi je tek bilo super. Ah, napokon ću, izgleda, doći do nekih zatvorenika! Stojan mi je otprilike ocrtao profile njih desetorice. Sugerirao mi on da uzmem ove, a ne one itd. Naše procjene dosta su se razlikovale.

Pa da, dobro si primijetila – svaki bi redatelj imao svoj izbor. Po tim profilima meni su neki od njih odgovarali za scenarij kakav sam imala: ljudi s visokim kaznama, teškim kaznenim djelima, i koji su – barem u ovoj početnoj poziciji – izgledali potpuno suprotni nama. K tome, trebali su biti različiti kao likovi: po karakteru, po temperamentu, po socijalnom backgroundu, da dolaze iz različitih krajeva Hrvatske pa da već i time nose neki drukčiji folklor, po mogućnosti da su iz različitih obitelji, iz što različitijih socijalnih skupina itd. Ponešto od toga već se naziralo iz Stojanovog pričanja...

Sjajna predstava

I došli oni u Gavellu cijeli jedan dan prije predstave. Imali su probe – i to je bila moja šansa. Uspijem, konačno, dobiti dozvolu za snimanje... Zamolim pravosudne policajce da me ostave s njima nasamo, pa da odaberem trojicu... E, da, predstava... Bila je sjajna, ali nije me zanimalo da je snimam – ona je sama po sebi zaokružena cjelina kojoj se nije moglo ništa ni dodati ni oduzeti. Ali gledajući probu i kad ih već imam u Gavelli, činilo mi se zgodno da u film probu ubacim, jer to je podcrtavalo ono što sam željela snimiti u zatvoru... I razgovaram ja s njima, ali već za tog razgovora zanemarim sve ono na što su me upozoravali. Stalno su mi govorili kako da se ponašam s njima, savjetovali mi kako da se ponašam u slučaju pokušaja otmice itd., jer oni imaju visoke kazne pa se to, kao, može dogoditi, savjetovali mi da ne prilazim na razdaljinu manju od metar i pol... Ma, plašili me prilično... Čak do te mjere da sam pomislila – ako su ovi takve zvijeri, što ću s njima, pa ne zanimaju me takvi filmovi, a i nije to bio moj scenarij... I tako dođem ja u tu Gavellu... E, a kako se sad ponašati uz sve te savjete i sugestije? Iako sam znala tko je od njih što napravio prije doseljenja u Lepoglavu, ponašala sam se prirodno, normalno, sjela pored njih... I njih ti je to, Stela, strašno iznenadilo. Ne doživljavaju to svaki dan. Znam, nama se to čini bez veze, ali njih čak ni rodbina ne posjećuje, srame ih se, odbacuju ih jer su ih ovi osramotili, govore za njih da su na radu u Njemačkoj ili već negdje. Bilo je njima pomalo šokantno i to da nakon dugo, dugo vremena imaju kontakt s nekim tko ne radi *na njima* kao što rade psiholozi, socijalni radnici... Ma postali oni simpatični, otvoreni za druženje. Pitaš me jesu li se to oni za sve to oko filma možda čak i zainteresirali? To sam se i ja pitala, ali ne vjerujem baš... Jer oni su bili u euforiji što su u Gavelli, bili su u euforiji što je predstava u Varaždinu ostvarila uspjeh, izašlo je puno članaka o njima, osjetili su da ih ljudi smatraju zanimljivima, napravili su odličnu predstavu, publika je pljeskala, imali su, zapravo, lažni osjećaj prihvaćanja. I kad sam odabrala ovu trojicu, oni nisu znali ni što ja hoću, ni jesam

li ja neka novinarka ili što. Pitali se tko je ova, kakav film misli snimati i zašto? Onda, nisu vjerovali ni da ću doći u Lepoglavu... Ono, mislili su si – ma daj, 'di će ova u Lepoglavu?! – Ali, 'ajde, ako dođe, dođe – rekli su.

To popodne snimatelj i ja snimali smo probu i počeli s njihovim stanodavcima pripremati teren za naš posjet zatvoru... Dva mjeseca kasnije, konačno, nakon sve te muke i peripetija dobila sam dozvolu. Možeš mislit' kako su se ovi iznenadili kad su me ugledali, nisu mogli vjerovati. U toj Lepoglavi oni su bili potpuno drugi ljudi. Ni traga onoj euforiji, onom osjećaju ponosa i sreće, osjećaju uspjeha da su nešto napravili, nadanju da ih je netko prihvatio – jer bile su te dvije predstave i poslije toga sve se vratilo na staro. Bili su zatvoreni i sjeban, i u depri, i nerasploženi za snimanje, nisu više vidjeli smisla u svemu tome. U Gavelli je sve imalo smisla jer su se osjećali moćno, možda su, 'ajmo reć', nakon dugo vremena u životu napravili nešto dobro, i to svojim radom. I naravno, to im je dalo neku vjeru i snagu...

Sibir u Lepoglavi

Njih su ti trojica toliko različiti – i to mi je super, to sam i htjela. Ali oni se u Lepoglavi uopće ne družu i da ih ta predstava nije spojila ne bi se oni nikad ni upoznali... Zapravo, prije nas nitko nije zatvorenike snimao dulje od dva sata, a mi smo tamo proživjeli puna četiri dana, tamo čak i spavali. Da, da, spavali smo u dijelu gdje spavaju policajci koji dopraćaju zatvorenike odnekud izdaleka. E sad, svatko od njih, naravno, ima svoju ideju i viziju kakav bi film o sebi želio, što je i normalno, svi imamo potrebu pokazat' se i pametniji, i ljepši, i uspješniji, ne shvaćajući kako je upravo to antipatično. Bili su dosta distancirani na početku, ali kako su vidjeli da se mi trudimo, da spavamo tamo, da se baccemo po snijegu koji je napadao kao nikad dotad, ono, Sibir u Lepoglavi, da kismemo i mi i jadna nam opremica, da pokislu kameru sušimo fenomenom u nekom frizerskom salonu u blizini – skužili su koliko strašno veliku volju za sve to imamo. A koliko je sve to delikatno govori i podatak da bez obzira kakve god dozvole ti imao, čuvari ti u bilo kojem trenutku mogu reći da je snimanje gotovo iz *sigurnosnih razloga*. A jako smo im išli na živce, to mi je sad jasno, jer recimo ja hoću snimati iz položaja dva metra lijevo, a on mi mora otvoriti tri kapije za koje nema ključeve, nego mora na voki-toki zvati kolegu, pa drugog kolegu, pa trećeg, za svaka vrata po jednog... Totalno smo im uništili dnevni ritam, dnevni red... Jer u zatvoru imaš pet grupa: radnu, neradnu, pedofile, ratne zločince i devijantne, i te kategorije se nikako ne smiju sretati, dižu se u različito vrijeme, šecu i jedu u različito vrijeme... Kompliciran sistem. Čuvarima sam bila državni neprijatelj broj jedan... Kako? Hoćeš primjer? Recimo, želim snimati Makija u teretani... E, ne može, tamo su pedofili, ili hoću u knjižnicu s Tuljom... E, ne može jer sad tu prolaze devijantni. Stalno je bilo neko kolidiranje, a nisam smjela ni snimiti nekoga tko mi nije potpisao suglasnost. Štite

se njihova ljudska prava... Oni zapravo imaju pravo tužiti i zatvor ako ih ne zaštiti – jer nikome ne moraju ni reći da su u zatvoru, kužiš? Oni su na radu u Njemačkoj.

Režija je manipulacija

Prema svakom od ove moje trojice imala sam poseban pristup. Kako ih natjerati da mi se povjeravaju, kužiš? Da budu normalni, prirodni, da kažu što misle? Radi se o procesu koji je jako teško objasniti. Nije dobro da se zbližavaš sa čovjekom kojeg snimaš, može te obrlatiti, gubiš neutralnu poziciju, može ti lagati... Režija je uvijek manipulacija – bila ona u igranoj ili dogovornoj formi. Iako je to ružno za reći... Ljudi se razočaraju kad im o ovome pričam i kažu: – Pa onda to nije istina. To je potpuno krivo jer istina i ne postoji. Koliko god autora radilo film o tebi, toliko će biti različitih priča. Kad radiš s ljudima i vodiš ih kao karaktere kroz dramaturgiju priče, oni nisu oni, nego su likovi – i to je u službi pričanja priče. To nije laganje, ali nije ni istina. Nemoguće je obuhvatiti *istinu*. Tražim od protagonista iskrenost, ali ga itekako vodim kroz to. Zato ne volim govoriti da je to apsolutna istina... Ma, zapravo ja mislim da je dokumentarni film kao igrani s naturščicima. I služiš se istim sistemom kao u igranoj formi. Znaš onu anegdotu s Johnom Wayneom? Stalno je redatelj od njega dobivao grozne krupnjake, a trebalo mu je da izgleda duboko zamišljen, pa mu je rekao: – Hej, koliko je 356 puta 78? – i onda bi ga snimao dok ovaj računa... A mi gledamo krupnjak i mislimo – opa, kako John Wayne dobro proživljava... Kužiš, manipulacija... Da nije tako, samo bi skrivena kamera ili Big Brother bili dokumentarni filmovi. Moraš i u dokumentarnom filmu imati dramaturgiju, zaplet i rasplet, a to se ne događa samo od sebe...

Mora li režiser imati i glumački talent? U početku sam mislila da ću moći i jedno i drugo, i glumiti i režirati, ali onda je gluma nekako sama umrla u meni. Na prijemnom za režiju su me pitali: – Kolegice, ako mi vas slučajno - ali sasvim slučajno, nemojte se ničemu nadati - ako vas sasvim slučajno primimo, biste li se onda vi nastavili baviti glumom? Ja iskreno kažem: – Da, svakako, ja to volim, to sam, znate, studirala... E, onda su oni rekli: – Ne, ne može se sjediti na dvije stolice, držite se vi lijepo glume. – Joj, šit, koji krivi odgovor, pomislili... sranje... Ali ipak, primili su me. A gluma je itekako prisutna i dalje u ovome što radim...

A kako sam zavoljela dokumentarce, pitaš me. Kako? Teško... Prije ovih svojih filmova radila sam igrane i mrzila dokumentarne. Čak sam s Puhom imala grozne rasprave, a on je sjajan profesor i njega bih svakako izdvojila kao najdražeg profesora. Nekako nas je osjećao – i da njega nije bilo, ne bih nikad zavoljela dokumentarni film. Mislila sam da to može svatko, da samo uzmeš kameru i snimaš nešto. Kako je to bahato bilo, onako kretenski, ali ipak iskreno, a igrana forma tada me

jako veselila. Oduvijek, ustvari. Kratki igrani studentski film *Smeće* najdraži mi je film koji sam ikad napravila. Gledam ga sad, naravno, potpuno drugim očima, ali volim ga najviše... Jedva sam čekala da prođem tu treću godinu i taj dokumentarni film, to mi se činilo užasno. Ali Puh nije dao... I nije išlo glatko, bilo je puno rasprava, ali uspjeli smo. I onda sam shvatila da preko dokumentarnog filma upoznaješ život sam. Istraživanje za dokumentarni film i rad na njemu daje ti i neku drugu vizuru filma uopće... Shvaćaš da moraš biti budniji, otkači te od štreberstva, čega često ima u igranom filmu. Nekad ti se u igranom filmu čini da redatelj nije nikad ni vidio pijanca ili kurvu na cesti... Snima prizore kao da ih u životu nije vidio.

A što sad radim?

Pa radim jednu priču za omnibus, pet je priča iz bivše Juge, ja radim priču iz Hrvatske. A doradujem i scenarij za svoj prvi dugometražni igrani film.

Čekaj sad da popijem piće...

Nešto šašavo

Vrlo često u našem filmu ne možeš detektirati gdje je greška i što se dogodilo da nije ispao dobar. Jel' to bude zbog nedostatka novca, entuzijazma ili nečeg trećeg, tko zna čega? Recimo, mene su svi plašili televizijom. Govorili su: – To kad dobiješ snimatelja po zadatku, to ti je užas. I dogodi se da trebam snimiti nešto za neku dječju emisiju, u nekom parku s toboganima... i dok čekam, smislim neke stvari, raskadriram mobitelom. I dođu mi snimatelj i tonac. Ono, već na prvi pogled pomislim – potrošeni ljudi, bez entuzijazma. Oni umorni od snimanja nekog kuglanja, a ja sva nabrijana objašnjavam što ćemo. Pa kažem – to ćemo ovako, spustiš se niz tobogan, pa se onda spustiš još par puta, kameru okreneš na ovu stranu, pa na drugu... I tako objašnjavam, a on me gleda, i ništa, ne reagira. Pokazujem mu mobitel i sve što sam snimila, isplanirala – i odjednom on počne sve snimati, sve raditi, ono, luduje, sve kako treba... I što sad? Koja je poanta? Skužiš da se tim ljudima zapravo radi, skužiš da bi oni htjeli nešto kreativno, nešto novo, nešto šašavo, ali toliko imaju tih situacija koje ih cicaju i cicaju, i naravno, na kraju ih potroše... Na kraju je sve dobro ispalo i kaže mi snimatelj: – Malička, bravo, svaka čast! Dakle, što ti hoću reći? Čini mi se da postoji ta neka generalna muka, neka istrošenost i iscrpljenost, ljudi se potroše u tome svemu, u toj besparici potrošiš sav entuzijazam još kao mlad i za poslije ti ne ostane ništa, ne ostanu ti pozitivna sjećanja, fali to pamćenje dobrih iskustava, fali u tom životarenju entuzijazma koji se istrošio. Mislim, kao da se i ja nekada ne pitam čemu sve to?

A akademija? Nisam od onih koji omalovažavaju akademiju. Jer po akademiji najviše pljucaju oni koji su bili najnetalentiraniji i najljepiji. Kako znam? Saznala studirajući. A i putovala sam oko pa mogu uspoređivati. Lako je otići u kantu, ispijat' pivo i kukat' kako su profesori grozni... Ej, čovječe, zasuči rukave. Nijedan od tih profesora te neće spriječiti da nešto učiniš. Možda te nekad neće skužiti,

neće prepoznati, neće podržati, ali to je tako uvijek i svugdje.

A često mi znaju postavljati pitanja okrenuta na onu foru ženskog spola, baš se pitam hoćeš li i ti – kao, ja pička pa mi je lako. Ja se ni na suprotnu foru nikad ne furam, e pa neću ni na ovu. Ne volim biti žrtva, niti volim na taj način postizati ciljeve. Zapravo, ja kad osjetim da sam žrtva – sram me je! Više se volim fajtati, ne volim igrati ulogu žrtve... Čitala sam neku super knjigu, uvijek zaboravljam naslove, ali radi se o društvu žrtve – navodno je bolje biti žrtva i navodno je tako lakše i doći do nekih ciljeva. Moraš se legitimirati kao ugrožen jer ako kažeš – ja to mogu! – nitko ne pomaže. Društvo te tjera da se legitimiraš kao ugrožen, da se identificiraš kao nemoćan. A to nije moja furka.

Uspjeh?

Sad, što se tiče tog uspjeha... Ljudi me pitaju – Juka, je li ti drago za nagrade? Naravno da mi je drago, ne može se u mojoj struci bez feedbacka. Ali to traje samo jedan dan, a poslije nagrada ostane ti taj uteg da moraš nekoga zadovoljiti, moraš opravdati to povjerenje. Čak glupo, ali i sam sebi ponekad namećeš isti uteg... I stvara ti se neki strah – hoćeš li moći, jesi li zaslužila da su te nagradili. Ma znaš što? Treba zapravo sam sebi reći – žiri će sljedeće godine biti drukčiji! Hahahaha... A onaj žiri je imao super kriterije, baš za mene... Trudim se zadati sebi visoke ciljeve, ionako cilj nećeš ostvariti sto posto... Ja slušam sebe. Isto tako su me odgovarali i od Makija. Govorili su: – Što će ti on? On je ego-tripaš. Zakaj on? A na kraju su ljudi na Makija baš odlično reagirali. Jer kakve veze ima što je on ego-tripaš? Ego-tripaši često pokreću svijet. Nije to nužno negativna osobina. Često su nečije mane u nekoj situaciji vrline i obratno. Recimo, frenda su mi razbili skinsi, počeli ga tući, a frend koji je bio s njim pobjegne... Došla policija, spasila ga, sve dobro prošlo, da ti ne duljim baš, dobro nema veze sad, uglavnom, 'ajde, iako je bila frka, frend se izvukao. I sad, kaže mi: – Zamjeram frendu što je pobjegao. A taj njegov frend je, zapravo, pun vrlina, baš je, ono, i rame za plakanje, i super simpa, i ima puno frendovskih vrlina. A znam jednog drugog koji nikad ne bi pobjegao! Bučan, glasan, jak ego-trip, agresivan, ali nikad ne bi pobjegao. Taj ego-tripaš bi ginuo za frenda do kraja. Kužiš, karakter nije ni mana ni vrlina.

I znam što si ti sad vrtiš u glavi. Sigurno ono – Ivona, pa ti u vezi s tim siledžijskim stvarima uopće više nemaš nikakvih problema. Ti imaš prijatelje u Lepoglavi i ništa ti se više ne može dogoditi... Hahaha... Priznaj!

A znaš, zvali su me kad su vidjeli u novinama jednu, kao, lošiju kritiku filma. Pitali me za broj telefona i adresu čovjeka koji je to napisao...

– Ma, neeeeee, nemojte, dečki, neka pišu šta hoće – kažem im ja.

Foršpan pogledajte na: www.stosasobom.com